

Inhoud

Inleiding	7
1 Eten en drinken	9
2 Het teken van het brood	11
3 Een kwestie van volgorde	16
4 Het eerste avondmaal	18
5 Het pesachmaal	21
6 Het offer	24
7 Een nieuw verbond	28
8 Het koninkrijk van God	32
9 Bevrijdingsfeest	35
10 Twee beelden	38
11 Doe dit	39
12 De kerk en het brood	41
13 De bediening van het avondmaal	45
14 Handelingen aan de keukentafel	50
15 Een correctie voor Korinte	54
16 Buigen in de bijbel	57
17 Geen maaltijd	60
18 Overlijdensverklaring	62
19 Een bijzondere bruiloft	65
20 Gezakt voor het examen?	66
21 Ziekte en oordeel	72
22 Wie doet er mee?	76
23 Brood en wijn	81
24 Manieren van vieren	83
Bijlage: veel gestelde vragen	91

Inleiding

Dit boek heb ik niet geschreven om een aantal dogma's te leveren voor 'de juiste manier om avondmaal te vieren'. Nee, dit boek gaat over een ontdekkingsreis.

Het begon allemaal door mijn eigen onhandige gedrag. In de kleine, fijne gemeente waar ik al zoveel jaar bij hoorde, vierden we het avondmaal op verschillende manieren. Soms deden we het in kleine groepjes waarin we met elkaar het brood deelden en voor elkaar baden. Op een dag besloot ik nog een stapje verder te gaan. Na mijn preek liet ik het avondmaal door de mensen twee aan twee vieren. De bedoeling daarvan was om zo met elkaar lief en leed te delen en daarover met elkaar te bidden. Dat leek me een goed idee en het sloot mooi aan bij de preek. Het leek allemaal prettig te verlopen, en na afloop kreeg ik tevreden reacties te horen.

Tot mijn verbazing kwam er in de week daarna toch behoorlijk wat commentaar los. Er bleken nogal wat mensen te zijn die het niet fijn vonden dat het avondmaal zo anders verliep. Voor een deel waren die irritaties terug te voeren op een verwachtingspatroon dat plotseling werd doorbroken. Daarnaast waren er ook mensen die vanuit een vorm van verlegenheid moeite hadden met de persoonlijke confrontatie met de ander bij het brood en de wijn. Dat zijn natuurlijk ook dingen om rekening mee te houden, en dat had ik misschien onvoldoende gedaan.

Maar het belangrijkste aspect van deze onbedoelde aanvaring was de ontdekking dat we nog zo verschillend dachten over het avondmaal, en hoe het gevierd kan worden. Om die reden ben ik in de bijbel op zoek gegaan naar de grondslagen van onze avondmaalsviering. Dat werd tot mijn eigen verrassing een complete ontdekkingsreis, die voor mij de dagelijkse praktijk van mijn christenleven heeft verrijkt. De titel van dit boek is dan ook niet overdreven: ik heb het avondmaal opnieuw ontdekt.

Ik hoop dat je dat ook zo zult ervaren wanneer je in dit boek meegaat op deze ontdekkingsreis.

Tenslotte:

De uitdrukking 'maaltijd van de Heer' is eigenlijk veel passender dan de term 'avondmaal'. Maar het woord avondmaal (afkomstig uit de Statenvertaling) is zo ingeburgerd dat ik in dit boek gewoon beide termen gebruik.

De NBV gebruikt de term Pesach in plaats van het aloude Pasen. Ik zal in dit boek beide termen door elkaar heen gebruiken.

De aangehaalde bijbelteksten zijn schuin gedrukt en komen uit de NBV-vertaling (voor zover niet anders vermeld).

Arie-Jan Mulder, voorjaar 2010

1. Eten en drinken

Op de televisie wordt verslag gedaan van een staatsbezoek. Buitenlandse diplomaten zijn in ons land te gast, en worden vorstelijk ontvangen. De vriendschap tussen beide landen wordt gevierd met een staatsbanket, een officiële maaltijd met de belangrijkste vertegenwoordigers van beide landen. We zien beelden van een zaal met mensen in prachtige kostuums. De dames in de meest bijzondere, kleurrijke japonnen, en de heren in uniformen met tressen, sjerpen en ridderordes. Ze zitten aan lange tafels, op volgorde van belangrijkheid. Het menu bevat een keur van de meest exquise gerechten, en na iedere toespraak heft men het glas naar elkaar om te proosten op de goede samenwerking.

Het is allemaal heel gedistingeerd, en geheel volgens de regels van de etiquette, en dus erg indrukwekkend. Maar toch, als je door alle versiering heen kijkt, dan zie je eigenlijk heel gewone mensen, die iets heel gewoons doen: ze hebben samen iets te vieren. Eigenlijk net zoals we thuis bijvoorbeeld het halen van een diploma vieren met een gezellig etetje, of een verjaardag vieren met een barbecue. Maar waarom gaan we eigenlijk samen eten en drinken als we iets te vieren hebben? Waarom vieren we het niet met een rondedansje of door samen liedjes te zingen, of iets anders dat ook gezellig is? Nu wordt er ook wel gedanst en gezongen als we iets vieren, maar altijd rondom een maaltijd.

Wat is er zo bijzonder aan eten en drinken, dat we dat altijd doen als er iets te vieren valt? Ik denk dat dat eigenlijk heel eenvoudig is. Eten en drinken zijn onze basale levensbehoeften. We blijven in leven doordat we eten en drinken. Het is het meest elementaire aspect van ons bestaan (naast ademen). Eten is leven, zou je kunnen zeggen. En van oudsher hebben mensen dan ook altijd samen gegeten als ze wilden benadrukken dat ze iets in het leven gemeenschappelijk hadden. Net zo met drinken: we heffen het glas en drinken op het samenzijn, op de vriendschap, op onze gezondheid. Samen eten en drinken is een manier om uit te

drukken dat je je leven met elkaar deelt. Vandaar dat eten en drinken kan uitgroeien tot een symbolische of rituele bezigheid, om iets te bezegelen dat we met elkaar delen. Dat kan blijdschap zijn om een verjaardag of een diploma, maar het kan ook gaan om een verdrag tussen twee landen.

En het kan zelfs gaan om een verbond met God, dat we immers ook vieren met een maaltijd, de maaltijd van de Heer. Wat zegt dat over ons leven, als we bij het avondmaal een stukje brood en een slok wijn nemen? Dat proberen we te ontdekken in dit boek. Maar eerst gaan we kijken naar een andere maaltijd, een bijzondere paasmaaltijd.

2. Het teken van het brood

In de aanloop naar Pasen wordt door de kerk al eeuwenlang het verhaal gelezen van de ‘wonderbare spijziging’, zoals dat in de NBG-vertaling wordt genoemd. In de NBV wordt die gebeurtenis -ook heel mooi- aangeduid als ‘het teken van het brood’. Deze geschiedenis staat in Johannes 6:1-14, en gaat over een menigte mensen, die in een woestijnachtige omgeving door Jezus gevoed worden met niet meer dan een paar broden en wat visjes. Het is trouwens een geschiedenis die door alle vier de evangelisten wordt verteld. Dat zegt wel iets over het belang van deze gebeurtenis voor de leerlingen. Het is dan ook een veelzeggende geschiedenis.

Johannes geeft aan dat het vlak voor Pasen is gebeurd. De kerk heeft deze geschiedenis daarom altijd opgevat als een paasverhaal, een verhaal dat iets zegt over Pasen. Jezus zelf zegt ook duidelijk dat het bij deze maaltijd niet alleen gaat om het brood dat wordt uitgedeeld, maar om wat het betekent: *‘... u zoekt me niet omdat u tekenen hebt gezien, maar omdat u brood gegeten hebt en verzadigd bent’* (Joh. 6:26). Het brood dat hij hier uitdeelt, is dus meer dan brood, het is ook een teken. Net zoals het naambordje op de deur van mijn huis een teken is: dat bordje met mijn naam er op ben ik niet zelf, maar het wijst er op (het ‘be-tekent’) dat ik daar woon. Zo bedoelt Jezus dat het brood dat hij hier in de paastijd uitdeelt een teken is van wat hij later zal gaan doen met Pasen.

Johannes beschrijft dat Jezus naar de overkant van het Meer van Galilea gaat. Mattheus en Marcus vertellen erbij dat hij naar een ‘afgelegen plaats’ gaat. Jezus zoekt de eenzaamheid in een woest en bergachtig gebied, een paar uur lopen van Bethsaïda. Hij en zijn leerlingen trekken als het ware even de woestijn in. Maar een grote menigte mensen gaat hem achterna omdat ze hebben gezien dat hij zieken heeft genezen. Wat Jezus daar vervolgens gaat doen is van belang voor iedereen, voor zijn volgelingen en voor de rest van de mensen, zoals we nog zullen zien.

Jezus kijkt naar de menigte, en vraagt aan zijn leerlingen waar ze brood kunnen kopen voor al die mensen. Hij verwacht natuurlijk niet echt dat ze in de woestijn brood kunnen kopen. Maar blijkbaar wil hij zijn leerlingen aan het denken zetten over de vraag hoe de honger van de mensen opgelost kan worden. Intussen weten we al dat deze geschiedenis ook een diepere geestelijke betekenis heeft. Het is dus niet moeilijk te begrijpen dat hij het niet alleen heeft over hun lichamelijke honger. Het gaat hier ook over de geestelijke honger, die deze mensen er toe aanzet om overal achter Jezus aan te gaan, tot zelfs in de woestijn. Met deze vraag maakt Jezus duidelijk dat *'het brood des levens'* (NBG) (Joh 6:35 en 48) of *'het brood dat leven geeft'* (NBV) niet te koop is. Wij kunnen als leerlingen van Jezus niet zelf de honger van de wereld oplossen. Niet de lichamelijke honger, maar zeker niet de geestelijke honger. Vanuit ons aardse bestaan gaat dat niet lukken. De honger van de wereld naar recht en gerechtigheid kan alleen opgelost worden door goddelijk ingrijpen, vanuit de hemel. En dat is wat Jezus in dit 'teken van het brood' gaat laten zien.

Dan verschijnt een jongen met vijf gerstebroden en twee visjes. Dat zou nog niet eens genoeg zijn voor de leerlingen zelf. Maar Jezus vraagt de mensen te gaan liggen. Niet zitten, zoals in veel vertalingen staat, maar liggen. Dat was in die tijd bij de maaltijd gebruikelijk. Maar het is tegelijk een prachtig beeld van rust en van ontspanning. Dat wordt mooi geïllustreerd door een onopvallend detail: *'... er was daar veel gras...'*. Dat gras was bijzonder, want rondom hen was immers woestijn. Als je door Jezus gevoed wordt ben je blijkbaar niet meer echt in de dorre wildernis. Dan ben je al in groene weiden, zoals de psalmist zegt. In de woestijn (van het menselijk bestaan) kan een mens niet goed overleven. Maar wie bij Jezus aan tafel zit, is niet meer in de woestijn, maar kan tot rust komen, want daar wordt voor je gezorgd.

En die zorg komt in dit geval in de vorm van vijf broden voor vijfduizend mensen. Een handvol broden. Het lijkt weinig, maar

als het uit de hand van God komt, zal het genoeg blijken te zijn. Vanaf dit punt in het verhaal gaan we trouwens zien dat ook de getallen in deze gebeurtenis meer zijn dan getallen. Ook de getallen zijn tekens. Hier gaat God door de handen van Jezus bijna eindeloos uitdelen van vijf broden. Wat een genade. En dat is ook precies de associatie die dat getal vijf in de bijbel hier en op andere plaatsen vaak oproept: genade, Gods hand die naar de mens is uitgestrekt. God gaat met die vijf broden iets laten zien van zijn genade.

Want als Jezus dat aardse brood breekt dan is dat eten voor de mensen daar op het gras, maar het is ook een teken. Brood is het basisvoedsel en daarom hét levensmiddel voor de mens. Al bij de schepping wordt gezegd dat de mens graan zal eten. En van brood en water kan een mens in principe dan ook in leven blijven. Daarom wordt brood in de bijbel vaak gebruikt als een beeld voor leven en dus ook voor het echte leven, dat bij God vandaan komt, het eeuwige leven. De vijf broden die Jezus uitdeelt aan de menigte zijn daarom herkenbaar als een beeld van het eeuwige leven dat hij zal gaan uitdelen door zijn lichaam met Pasen te laten verbreken.

Het is dan ook opvallend dat Johannes schrijft dat Jezus zelf het brood uitdeelt aan de mensen. Want dat is waar het om gaat. De leerlingen konden de mensen niet te eten geven. De ene mens kan de andere mens geen leven geven. Alleen God kan leven geven. En hij doet dat door zijn zoon te geven als offer voor de wereld. Jezus brengt Gods genade aan de mensen.

En zo hebben de mensen in deze geschiedenis allemaal volop te eten. Ze raken allemaal verzadigd. Maar dan gebeurt er iets vreemds: er is na afloop nog heel veel brood over. Zou Jezus dat per ongeluk doen? Weet hij niet hoeveel de mensen nodig hebben? Doet hij maar wat? Nee, natuurlijk heeft ook dit een betekenis. Want er blijft een opmerkelijke hoeveelheid brood over: twaalf manden. Dat aantal doet denken aan de twaalf stammen van Israël. Het is een teken dat er genoeg is voor het hele volk, ja voor alle

volken. En ook nog eens genoeg voor alle maanden van het jaar, voor de hele tijd, voor altijd. Jezus geeft niet zomaar teveel brood, maar hij maakt duidelijk dat er na zijn sterven leven zal zijn voor iedereen en voor altijd. Brood voor de wereld, in alle tijden. Er is genade voor iedereen, altijd, die van dat brood wil komen eten. Wat een geweldige belofte schuilt er in die overgebleven manden met brood.

En kijk dan eens hoe toepasselijk het verhaal verder gaat: nadat Jezus zelf het brood voor iedereen beschikbaar heeft gesteld, is het de taak van de leerlingen om de manden te vullen. Als Jezus eenmaal zichzelf als het brood voor de wereld heeft gegeven, heeft de kerk vervolgens als taak om dat brood mee te dragen en uit te delen aan de hele wereld, en in alle tijden.

Zo geeft dit paasverhaal een prachtig beeld van wat Jezus voor de wereld zal gaan doen. En er staat zelfs duidelijk bij wat daarna de taak van de kerk zal zijn. Jezus geeft zichzelf voor de wereld, en de kerk moet hem 'doorgeven'. Deze paasmaaltijd van de Heer is bedoeld voor de hele wereld en voor alle tijden. Een wereld die geen leven heeft in zichzelf, ontvangt overvloedig leven in Jezus.

Het 'teken van het brood' is dus de aankondiging van wat Jezus zou gaan doen met Pasen, als een soort voorafspiegeling. Het avondmaal is aan de andere kant juist een herinnering aan wat Jezus gedaan heeft, een afspiegeling achteraf. Die bijzondere 'maaltijd van de Heer' in Galilea leert ons daardoor al heel veel over de maaltijd van de Heer die wij als avondmaal vieren.

Want zoals het volk in de woestijn op het gras lag en gevoed werd, zo zal de kerk in de woestijn van het leven in rust aan de tafel van de Heer zitten. Zoals Jezus voorzag in lichamelijk leven voor het volk, zo vieren wij in het avondmaal dat Jezus ons geestelijk leven heeft gegeven. Zoals Jezus brood beschikbaar stelde voor de aanwezigen, maar ook voor de hele wereld, zo vieren wij avondmaal in het besef dat Jezus ons gered heeft, maar dat wij ook

nog een taak hebben in het doorgeven van die redding aan de wereld.

Met dit besef van het *'brood dat leven geeft'* wordt het tijd om te gaan kijken wat de bijbel zegt over het avondmaal zelf. Dat gaan we in de volgende hoofdstukken doen.

3. Een kwestie van volgorde

Als ik bijbelstudie geef over het avondmaal, en ik vraag aan de aanwezigen in welk bijbelboek we dan moeten gaan lezen, krijg ik meestal als antwoord: in de eerste Korintenbrief. Dat is wel begrijpelijk, want daarin staan heel pittige dingen over het avondmaal. Maar het is toch opmerkelijk dat daar onze eerste aandacht naar uitgaat. Want Paulus schrijft in die brief inderdaad over het avondmaal, maar hij geeft daar geen theologie van het avondmaal als zodanig. Wat hij in die brief doet, is de gemeente in Korinte flink op de huid zitten omdat veel mensen in de gemeente letterlijk 'van God los' zijn. En daarbij gebruikt hij het avondmaal als voorbeeld om te illustreren hoe ver sommigen zijn afgedwaald van wat eigenlijk de bedoeling is. Het is dus een corrigerende brief.

Stel je eens voor dat je naar mij staat te luisteren terwijl ik op mijn kinderen mopper omdat ze de vaat niet hebben gedaan en de vuilnisbak niet buiten hebben gezet. Als je mij dan zo hoort over mijn kinderen, en je probeert je daaruit een beeld te vormen van hoe mijn kinderen zijn, dan krijg je natuurlijk een heel verkeerde indruk. Want dan vertaal je mijn moppermoment als een complete weergave van hun karakter. Terwijl ze naast een hekel aan de vaat en de vuilnisbak natuurlijk ook nog allerlei goede karaktereigenschappen hebben. Maar die komen op dat moment even niet aan bod.

Zo is het ook met de eerste brief aan de Korintiërs. Paulus geeft daarin niet een uitgewerkte theologie van het avondmaal, maar moppert op mensen die afdwalen van de liefde van God. Dat geeft dan ook een bijzondere lading aan zijn opmerkingen over het avondmaal. Die brief moet je dus niet primair gebruiken als basis voor je inzicht in het avondmaal. Maar waar vinden we dan ons eerste aanknopingspunt?

Er wordt in het Nieuwe Testament op een paar plaatsen over het avondmaal gesproken. Om te beginnen in de evangeliën, door

Jezus zelf. Daar moet uiteraard de basis liggen voor ons begrip van het avondmaal, bij wat de Heer zelf zegt. Vervolgens in het boek Handelingen waar we iets zien van hoe de vroege kerk het viert. En tenslotte in de eerste brief van Paulus aan de gemeente in Korinte, waar we iets leren over mogelijke afdwalingen.

Het spreekt dus vanzelf dat we beginnen bij het begin, namelijk bij wat Jezus zelf tegen zijn leerlingen zegt wanneer hij het avondmaal instelt. Daarna zullen we de gemeente in Handelingen aan het avondmaal zien. En tenslotte kijken naar de kerk in Korinte om te zien wat daar de boosheid van Paulus oproept, en waarom hij daarbij ook over het avondmaal spreekt.

Deze volgorde is bij uitstek geschikt om inzicht te krijgen in de aard van het avondmaal, en voor een evenwichtige benadering daarvan. Want het is niet alleen een volgorde in de tijd, die de bijbel ons hier aanbiedt maar -niet toevallig- ook een logische rangorde: eerst Jezus die de maaltijd instelt, en daarbij aangeeft wat het belang er van is; dan de gemeente die de maaltijd samen viert (en hoe doen ze dat dan?); en tenslotte een herderlijk schrijven over mogelijke dwalingen waarop we als kerk alert moeten zijn. Zo wordt het avondmaal voor ons in de bijbel uitgetekend.